

Alessandro Baricco

Een bepaald idee van de wereld

Vertaald door Manon Smits

2014

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

PROLOOG

Tien jaar geleden ben ik naar een andere stad verhuisd. En op zich maakt dat geen bal uit. Waar het om gaat is dat ik bij die verhuizing alle boeken die ik had gelezen in mijn oude stad heb achtergelaten, en in een huis ben getrokken waar ik geen enkel boek had. Nu staan er daar dus tien jaar van mijn boeken bijeen, de afgelopen tien jaar; ik zet ze gewoon naast elkaar, niet in alfabetische volgorde of gerangschikt op genre, maar in de volgorde waarin ik ze heb opengeslagen (dat is trouwens een systeem dat ik kan aanraden: op avonden dat je je verveelt kun je die boekruggen bekijken, en dan kun je als je zin hebt stukjes uit je leven herbelevén, daarvoor hoef je alleen maar de sfeer terug te laten komen van de dagen waarop je die boeken in handen had; en die komt terug, reken maar). Dat is de reden waarom ik nu tamelijk nauwkeurig kan zeggen wat de vijftig beste boeken zijn die ik in de afgelopen tien jaar heb gelezen. Ietsje moeilijker is het om uit te leggen waarom ik heb besloten een wekelijkse rubriek te beginnen waarin ik telkens een van die boeken bespreek, elke week één titel, een jaar lang, elke zondag in *La Repubblica*.

Opdat ze ook door anderen gelezen worden, zou ik zeg-

gen. En dat zou al reden genoeg zijn. Maar er is meer. Ik praat sowieso graag over boeken, in een tijd waarin het niet meer zo belangrijk lijkt om te zeggen welke boeken je mooi vindt en welke niet, er een beetje over te bekvechten, je mening te geven. Dat doen mensen eerder over films, of over politiek. Maar intussen zijn er ook nog steeds talloze boeken, en die blijven uitdrukking geven aan een beschaving van geduldige genoegens die op tamelijk onopvallende wijze meewerkt om de collectieve intelligentie en fantasie te herdefiniëren. Alles wat je kunt doen om zo'n bescheiden liturgie voor het voetlicht te brengen, moet je doen. En hiermee draag ik mijn steentje bij.

Maar uiteindelijk is er ook nog een andere reden, die nog belangrijker is, voor mij tenminste. Ik heb geprobeerd die tot uiting te laten komen in de titel van dit eenjarige project: *Een bepaald idee van de wereld*. Het punt is dat ik het steeds lastiger vind om te zeggen wat ik zie als ik om me heen kijk, en zelfs wanneer je je focust op een bepaald stukje van dit grote schouwspel lijkt dat niet veel op te leveren; uiteindelijk raak je verstrikt in futiliteiten die dan misschien wel het detail belichten, maar je het zicht benemen op het volledige beeld, het enige wat er echt toe doet. Aan de andere kant: hoe kun je je mond houden, terwijl er zoveel om je heen gebeurt, en vooral als je de kost verdient met je intelligentie en smaak? Dat is een luxe die je je niet kunt veroorloven. Uiteindelijk dacht ik aan iets wat ik heb geleerd van oude mensen: laat ze praten over dingen die ze echt goed kennen en waar ze echt van houden, dan zul je begrijpen hoe ze over de wereld denken. (Vraag hoe ze zich de hemel voorstellen, als je wilt begrijpen hoe ze over het leven denken: ik weet niet meer wie

dat gezegd heeft, maar het is waar.) Zelf heb ik misschien twee of drie dingen die ik echt goed ken, en waar ik altijd van zal houden. Een daarvan zijn boeken. Op een dag kreeg ik dit idee: als ik nu eens gewoon over boeken zou gaan vertellen, één voor één, alleen over de goede, en daar voorlopig niet mee zou stoppen – nou, dan zou dat in elk geval een bepaald idee van de wereld opleveren. Grote kans dat dat dan het mijne zou zijn.

Dus daar gaan we dan. Ik wil er alleen nog op wijzen dat er van alles tussen zal zitten; romans, non-fictie, strips, pas verschenen boeken, teksten die misschien al niet meer leverbaar zijn – alles, zolang het maar de vorm van een boek heeft. En ik wil nog even benadrukken dat het niet de vijftig mooiste boeken van mijn leven zijn; zo'n opsomming zou iets heel anders zijn geweest, een soort persoonlijke canon waar ik me nooit aan zou wagen. Deze lijst is het resultaat van het toeval, van wat ik toevallig heb gelezen in een bepaalde periode van mijn leven, meer niet. Hij bevat dus niet *Reis naar het einde van de nacht*, voor alle duidelijkheid (dat heb ik op mijn twintigste gelezen). Evenmin *Anna Karenina* (dat bewaar ik voor een lang ziekbed, in de hoop dat ik het nooit zal lezen). Ik heb gewoon van alle boeken die ik recentelijk heb gelezen de vijftig beste gekozen. Het zijn de titels waarover ik praat met vrienden, als we klaar zijn met bekvechten over films en politiek. Ik vond dat deze boeken wel iets meer verdienen dan dat.

AB, november 2012

13 november 2011

Andre Agassi

Open. Een autobiografie.

(Open: An Autobiography)

'Gekocht omdat het me was aangeraden door twee vrienden, allebei jonger dan ik, allebei scenarioschrijver. Je moet altijd geloof hechten aan scenarioschrijvers, wanneer ze lezen'

Oké, hij heeft het niet zelf geschreven, dat is zo. Het is geschreven door J.R. Moehringer, een man die in 2000 de Pulitzerprijs voor journalistiek heeft gewonnen; en die man is akelig goed, eerlijk gezegd. Je moet echter niet denken dat hij zich heeft beperkt tot een rol als ghostwriter: het is hem gelukt om Agassi een stem te geven (een leven had hij al, en wat voor een) en een fantastische vertelvaardigheid. Resultaat: je bent Moehringer meteen vergeten en ineens ben je op pad met een Agassi die je nooit had verwacht en die geen moment stopt met praten. Als je vertrekt, stap je niet meer uit tot aan de laatste pagina. Met als gevolg dat je gezinsleden gaan mopperen en dat er op je werk niet meer zoveel uit je handen komt.

Een boek dat zoiets voor elkaar krijgt bevat meestal een van deze vier vragen: wie is de moordenaar? Zal de hoofdpersoon zichzelf vinden? Zullen ze uiteindelijk trouwen?

Wie van de twee zal er winnen? *Open* bevat er drie van de vier, en die worden heel goed met elkaar vervlochten: je maakt geen schijn van kans om eraan te ontsnappen. (De moord ontbreekt, maar als je het een beetje ruim opvat komt het idee om je zoontje van zeven jaar te laten trainen door 2500 ballen per dag op hem af te schieten wel aardig in de buurt van een soort langzame vergiftiging, en dat was het idee van opvoeding dat Agassi's vader in zijn hoofd had.)

Nu ik naar zijn verhaal heb geluisterd, weet ik dat Agassi heeft geleefd zoals hij tenniste, met zijn voeten stevig op de baan, waarbij hij de bal raakte zodra die opveerde (de bal raken terwijl hij neerdaalt kunnen we allemaal), alles bedacht met een krankzinnige snelheid, en zowel gigantische blunders als sublieme ingevingen aaneenreeg. Terwijl hij daar allemaal mee bezig was zocht hij naar de zin van zijn leven, en als je in gedachten teruggaat naar die paljas met zijn korte spijkerbroekje en een woeste bosgeverfd haar die stond te spelen als een flipperkast, dan klinkt dat weinig geloofwaardig: maar niet als je het boek openslaat en hem een kans geeft. Uiteindelijk moet je het toegeven: hij leek achterlijk maar dat was hij niet. Of tenminste: hij was intelligent op een heel barbaarse, en dus fascinerende manier. De jonge Werther van Goethe zou zich niet heel anders hebben gedragen als hij in 1970 in Las Vegas was geboren. Allemaal heel oppervlakkig, maar wanneer hij je bijvoorbeeld duidelijk maakt hoeveel aspecten van het leven zich kunnen voordoen in een tennisbal die op het beton stuitert, zonder enige diepte, en in de obsessieve zoektocht naar een paar witgeschilderde lijnen, dan krijg je toch een heel fysiek beeld van hoe het oneindi-

ge over de huid van de wereld kan razen zonder de moeite te nemen af te dalen naar een andere plek, in de bodem. Het enige wat je nodig hebt is een even snelle, lichte geest, en dan komt alles weer in orde.

Agassi had (heeft) zo'n geest, en dat geldt ook (zij het misschien in een wat primitievere vorm) voor de mensen om hem heen. (Mensen die dit soort zinnen kunnen zeggen: 'Andre, bepaalde mensen zijn een thermometer en anderen zijn een thermostaat. Jij bent een thermostaat. Jij registreert de temperatuur in een vertrek niet, maar verandert die.' Ruw, simplistisch, maar ook waar, en het is heel nuttig als er zoiets tegen je gezegd wordt vlak voor je eerste afspraakje met de vrouw van je dromen.) Bal na bal vliegen de vragen en de antwoorden over het leven heen en weer, stuiterend op het beton van zijn gedachten, en uiteindelijk blijkt je getuige te zijn geweest van één grote, boeiende wedstrijd van een jongen tegen het zwarte gat dat hij in zijn binnenste heeft: en in feite is dat dezelfde wedstrijd die we allemaal spelen, of we willen of niet. Ik heb daar talloze verslagen van gelezen, en dat van Agassi heeft een eigen elementaire, synthetische schoonheid die meer waard is dan duizend literaire kanten kleedjes (gehaakte romans, als u begrijpt wat ik bedoel). Aan het eind van zijn carrière, als hij al een eeuwigheid bezig is met winnen en verliezen en al een paar keer een comeback heeft gemaakt, als hij alleen nog maar op de baan kan staan met behulp van cortison-injecties, beginnen de journalisten hem te vragen waarom hij niet stopt met spelen. Het is een terechte vraag, terecht gesteld aan iemand die altijd alleen maar heeft gedacht: ik haat tennis. Agassi antwoordt dat dat zijn broodwinning is. 'Bovendien kan

ik het nog steeds. Ik weet niet hoe lang nog, maar nu nog wel.' Ik heb tientallen vragen in gedachten waarop ik maar wat graag met zo'n barbaarse precisie zou willen antwoorden. (Als je mij bijvoorbeeld vraagt waarom ik niet stop met schrijven, krijg je een verhandeling van minstens een halfuur over je heen.)

Al met al is het enige van het boek wat me tegenviel het einde. De held trouwt, wint en ontdekt zichzelf. Happy end, maar dat is niet wat me tegenviel. Dat is het feit dat de held de zin van het leven ontdekt door zich over anderen te ontfermen, op de eerste plaats over zijn kinderen, maar ook over de échte anderen: hij opent een school voor kansarme kinderen. Vrijwilligerswerk. Iedereen gelukkig. Het doek valt. Alleen geloof ik het niet. Ik heb het idee dat de zoektocht naar de zin van het leven een soort schaakpartij is, heel zwaar en eenzaam, en dat je die niet wint door weg te lopen van het schaakbord en de lunch te gaan klaarmaken voor iedereen. Natuurlijk doet het goed om je over anderen te ontfermen, en het is ook zo'n verdomd goede daad, en onvermijdelijk, noodzakelijk: maar het heeft er bij mij nooit in gewild dat die werkelijk iets te maken zou kunnen hebben met de zin van het leven. Ik vrees dat de zin van het leven is jezelf het geluk af te dwingen, al het andere is een vorm van luxe voor de geest, of juist armoede, dat verschilt van geval tot geval.

Het kan echter ook best zijn dat ik me vergis. Het is maar een instinctieve gedachte – een bepaalde manier om naar de wereld te kijken.

20 november 2011

Isaiah Berlin

The Roots of Romanticism

(*'De wortels van de romantiek'*)

'Gekocht omdat ik het een interessant onderwerp vond, maar zonder dat ik precies wist wat ik kocht. Als iemand die in een kerk gaat schuilen voor een plotselinge stortbui, en er dan ineens achter komt dat die van Borromini is. De kerk, niet de stortbui'

Het onderwerp mag dan uitermate academisch overkomen, en dus iets lijken om zorgvuldig te mijden – het is de moeite waard om in gedachten te houden dat de romantiek, zoals Berlin graag placht te zeggen, een indrukwekkende culturele revolutie is geweest die de manier van denken en leven in de westerse wereld radicaal heeft veranderd: het was de laatste omwenteling voor die van Bill Gates en Steve Jobs (dit zijn mijn woorden; Berlin is overleden vóór de iPhone). Gedurende minstens tweehonderd jaar zijn wij de kinderen geweest van die revolutie, en zelfs de jongsten onder ons, op dit moment, kunnen niet ontkennen dat ze daar een verlaat, surreëel product van zijn. We hebben het hier dus over een spectaculair keerpunt in de geschiedenis van het denken: is het dan niet fascinerend om erachter proberen te komen wie dat verzonnen heeft, en waarom?

Berlin had daarover zeer vastomlijnde ideeën, die waarschijnlijk aanvechtbaar waren maar ook heel zinnig. Die wist hij op bewonderenswaardige wijze uiteen te zetten, met een helderheid die spreekt uit zijn A. W. Mellon Lectures (gehouden in 1965 in Washington) alsof ze een definitief oordeel vormen: niks geen smoesjes meer, het is wel degelijk mogelijk om immense mentale en antropologische mutaties te verklaren door erover te vertellen in de vorm van meeslepende, prachtige avonturen van de intelligentie, en zonder dat het voor wie dan ook saai wordt. Normaal gesproken wordt zo'n kwestie vereenvoudigd door een scheiding aan te brengen tussen de academische eruditie aan de ene kant en het populairwetenschappelijke aan de andere kant. Maar tussen die twee uitersten bestaat er nog een middenweg, en die bewandelt Berlin: hij lost de eruditie op in een vloeiende vertelling en tekent landkaarten waarop wat ingewikkeld is leesbaar, geordend en mooi wordt. Dat is niet iets waartoe veel mensen in staat zijn, en dat verklaart waarom men vaak maar liever denkt dat het iets onmogelijks is. Maar dat is niet zo, en dit boek is daar het bewijs van. Dit zou verplichte kost moeten zijn voor elke leraar die op school moet uitleggen wat de romantiek inhoudt; en het is een geweldig genoegen voor iedereen die ervan houdt zich de adem te laten benemen door het avontuur van de ideeën.

Er zijn tientallen weetjes die je dankzij dit boek leert (als je ze niet al kende). Een daarvan is dat de romantiek niet een ontwikkeling vanuit de verlichting was, maar een woedende, rancuneuze en geniale reactie daarop. En bijvoorbeeld het feit dat de romantiek een exclusief Duits patient is, dat vervolgens is gekopieerd en op grote schaal ver-

kocht door alle anderen, de Engelsen voorop. Weer een ander, bijzonder onaangenaam feit is dat de werkelijke wortels van de romantiek zijn geplant door volkse pseudo-denkers voortkomend uit provinciale, bekrompen, xenofobe, nogal rechtse milieus, doordrenkt van een benauwde, dweperige religiositeit. Als die in deze tijd hadden geleefd, hadden ze met gemak de sterren van de ochtendtelevisie kunnen worden. Hoe men van daaruit heeft weten op te klimmen tot Goethe, Schelling en Hegel is een ongelooflijk verhaal, het verslag van een ware acrobatentoeer. Zeg nou zelf: is het niet de moeite waard om je dat te laten uitleggen, wanneer iemand als Berlin de leraar is? Een leraar die en passant memorabele microlesjes rondstrooit waarin antwoorden die je nooit eerder hebt gekregen of vragen die je nooit hebt horen stellen over elkaar heen buitelen, waardoor de term 'leren' zijn meest exacte betekenis krijgt: een langgerekte emotie waarbij je na afloop meer over iets weet dan van tevoren. Werkelijk onweerstaanbaar vond ik het stukje waarin hij Bach benoemt zoals niemand hem ooit heeft durven benoemen (een genie dat niet ontwikkeld genoeg was om zelf te beseffen dat hij een genie was). Maar wat ik ook triomfantelijk heb onderstreept waren de zinnen waarin hij onbevangen uitlegt waarom *Hamlet*, *Don Giovanni* en *Don Quichote* de legendarische status hebben bereikt die ze tegenwoordig hebben, terwijl het eigenlijk maar simpele verhalen waren, gewone personages, bomen in een bos, en niet eens de allerhoogste: ik zag de legioenen onthutste geleerden voor me, en ik maar onderstrepen. Net zoals ik voor eens en voor altijd de eerste bladzijden van het boek zal koesteren, de bladzijden waarop Berlin, om de landkaart duidelijk

voor onze ogen te ontvouwen voordat hij hem inkleurt, in een paar lijnen schetst wat de verlichting inhield (je kunt Batman immers niet echt begrijpen als je niet eerst begrijpt wie Goblin is). Het zijn geen wereldschokkende prestaties, maar de verlichte wereld in zo weinig bladzijden zo strak neergezet te zien, dat is te vergelijken met een doelpunt dat je in het stadion bijwoont en dat je nooit meer vergeet.

Ik moet erbij zeggen dat ik dit boek sowieso in mijn hart zou bewaren, ook als ik er niets van geleerd had, omdat ik er het geschenk van twee citaten in heb gevonden, verstopt tussen de plooien van de tekst, klein maar schitterend. Ik kende ze niet, ik heb ze aan Berlin te danken. Het eerste is van Nietzsche en beweert waarschijnlijk iets onwaars: maar wanneer ik de conversatie beschouw als een kunst, dan zie ik mensen voor me die terwijl ze hun pijp stoppen dit soort zinnen verkondigen: 'De mens streeft niet naar geluk; dat doen alleen de Engelsen.' Als je dit wat al te licht vindt, dan heb je hier het tweede, dat echt verpletterend is. Volgens mij zou het gemakkelijk als motto op alles toepasbaar kunnen zijn, en als ik zeg *alles*, dan bedoel ik de ervaring van de levende wezens en het landschap waarin iemand die heeft geplaatst. Berlin vertelt dat Novalis op een dag gevraagd werd wat volgens hem de zin van zijn kunst was, wat het doel was waar hij op mikte. Het was een ietwat algemene vraag, maar op zich best een goede. Dit is wat hij antwoordde: 'Ik ga altijd naar huis, altijd naar het huis van mijn vader.' Petje af.